

ВРЕМЕ, ПРОСТОР И КАРТА У ИСТРАЖИВАЊУ ИСТОРИЈСКЕ ИСТИНЕ

Основни задатак истраживача историјских збивања и стања у даљој и ближој прошлости јесте да што је могуће верније реконструише историјске токове, да поједине фазе прикаже водећи рачуна о њиховој узрочној повезаности, настојећи да у том приказивању пружи слику која би по свом садржају у пуној мери одговарала стварном стању датог времена. У овом настојању истраживач мора увек имати у виду да се никада ништа није дешавало ван времена, као ни ван простора. То значи да историчар мора веома много да пази да сва историјска збивања и стања, као и све личности које при реконструкцији узима у обзир, приказује увек у оним и онаквим временским и просторним оквирима какви су постојали у време које описује. Ништа се не сме померити ван датог времена и простора, јер кад бисмо то чинили, добили бисмо нереалну слику и историјски ток би био нејасан. Овде ваља одмах рећи да је усклађивање временског оквира са просторним један од најтежих поступака у покушају да се верно прикажу поједине фазе у развоју људске прошлости. Тешкоће су особито велике при реконструкцији даље прошлости, за коју не постоји довољан број извора такве врсте у којима су збивања и личности приказани са јасним хронолошким и просторним одредницама. Тако се врло често дешава да нисмо у стању да прецизно одредимо време неког догађаја или неке личности, већ узимамо обично приближне оквири, а још ако и за географско одређивање догађаја имамо само уопштени податак, јасно је да смо на путу да једну историјску чињеницу произвољно прикажемо.

За доказ колико је важно да при истраживању даље или ближе прошлости хронолошки оквири буду у складу са просторним могло би се навести небројено много примера, али ће можда бити довољно да се задржимо само на једном, на примеру истраживања порекла и кретања одређене етничке групације. У историји се врло често дешава да се у изворима у датом време наиђе на спомен неког народа, а да о његовом пореклу и евентуалним ранијим стаништима не знамо ништа. Јасно је, међутим, да нам не може бити свеједно да ли је тај народ од самог свог настанка ту живео, или је на то подручје однекуд дошао. Није нам свеједно ни одакле је дошао, ни кад је наишао. Није чак без значаја да ли је са тог непознатог подручја стигао крећући се неколико година, неколико деценија, или чак и неколико векова. Јер свако географско подручје, мање или више изоловано, одликује се својим климатским или другим карактеристикама, природним облицима који су настајали било под дејством елементарних сила или, пак, као резултат човекове делатности. Свако је од тих подручја својим особеностима вршило одређени утицај на етничке групе које су на њима поникле или живе деценијама или вековима, и грешке могу бити веома велике и пре-

судне ако при проучавању доносимо закључке везујући настанак и најранију прошлост једног народа за простор са којим тај народ никакве везе није имао. Крајња опрезност при опредељивању за првобитни простор, за праотаџбину, као и за подручја на којима су се поједини народи дуже или краће задржавали у току свог кретања, неопходна је особито због одмеравања утицаја не само датог подручја већ и суседних на развој језика, религије, обичаја и облика материјалне културе, као и на облике уређења и друштвене односе. Дужи или краћи боравак на одређеном подручју употпуњује садржаје духовног и материјалног живота, чиме географска основа историјских збивања добија један посебан вид, постаје и сама део историје и традиције једног народа. Проучавајући пажљиво све елементе његове материјалне и духовне културе, особито називе река, планина, шума, поља и других облика природне средине, као и суштину културних обреда и религију уопште, често смо у могућности да пратимо кретања једне етничке скупине са једног подручја на друго, па се у неким случајевима можемо упуштати у хронологију тога кретања. Будући да је неоспорно да се дуже или краће живљење у одређеној природној средини претвара временом у део традиције коју народ носи са собом прелазећи веће или мање просторе, јасно је да је веома важно да у истраживању корена те традиције утврдимо не само којој етничкој скупини припада већ и у чијем је суседству тај народ живео. Ако је, на пример, у питању нека словенска групација, веома је важно да установимо да ли је у одређеним фазама свога живота и развоја боравила ближе келтској, германској, илирској или грани неке групе азијских народа.

Међутим, у тежњи да реконструирамо прошлост неког народа, руководећи се жељом да што је могуће боље ускладимо време и простор, морамо водити рачуна о још неким појединостима, пре свега због оскудице извора. Наиме, чињеница да старих писаних извора најчешће или нема, или су веома оскудни, и нехотице изазива жељу истраживача да нека стања и појаве, да би се попунила празнина, објасни на неки други начин. На пример, и кад нема никаквих изворних података, истраживач се мора потрудити да на неки начин објасни откуда међу етничким групацијама спомен истог имена на подручјима веома удаљеним једно од другог или, што је још чешћи случај, треба да разреши како се десило да су се народи једне етничке скупине нашли у непосредном суседству друге, по пореклу и припадности сасвим различите групације, а да при том у историји нема никаквог трага неких катастрофалних сукоба и крвопролића нити, пак, знакова неког мирног пристизања. Не мању пажњу мора обратити и чињеници да су се многи народи премештали са једног подручја на друго, прелазећи стотине па и хиљаде километара, а да у већини случајева не знамо како је текло то кретање, под каквим околностима, особито кад су у питању подручја насељена разнородним етничким скупинама. Мора нас занимати да ли је то кретање ишло преко такозваних пустих или слабо насељених територија, или се и преко насељених подручја могло у неким случајевима прелазити без опасности да маса у кретању буде десеткована или чак и уништена. Тражећи одговор на оваква и слична питања, истраживач, у недостатку савремених извора и у оскудици потребних података у

њима, може да западне у опасност да решења тражи домишљањем, при чему се обично руководи логиком и схватањем свога времена. Будући више векова, па и миленијума, удаљен од времена и простора које истражује и описује, он и нехотице ствари и појаве објашњава аналогично, а то га може довести у опасност да према каснијим збивањима, и временски и просторно далеким, тумачи процесе у далекој прошлости који су по облику и садржају могли бити слични, али никако истоветни.

Једно даље питање о којем се при истраживању прошлости једног народа мора водити рачуна јесте и његова бројност. Ако је тачно да нема историје ван или без простора, као ни ван времена, онда је неоспорно да су човек, као творац историје, и време и простор одувек чинили једно јединствено. Ако признајемо да су се у свим фазама историје збивања одвијала по одређеној законитости, по одређеном реду који увек садржи карактеристике датог раздобља, онда ће нам слика реконструисане прошлости сваке фазе и сваке средине бити само у том случају јасна, или бар јаснија, ако смо успели да у свакој фази сагледамо човека, време и простор у онаквом односу какав је био у време које нас интересује. Свако произвољно или нехотично померање збивања и стања у неке друге хронолошке оквире или на неки други простор ствара тешкоће које у тражењу истине могу бити пресудне. Ако односе у простору одређујемо, између осталог, и бројношћу, онда је веома важно да сазнамо, макар и приближно, колико је становника имала поједина скупина. Од тога доста зависе наши закључци о географским одстојањима не само према групацијама друге етничке припадности већ и према заједницама исте или сродне врсте. Будући да све до новијег времена нису постојали прецизнији подаци о броју становника, а најчешће таквих података није уопште ни било, закључци су у том смислу доношени доста произвољно. На пример, за Готе се говори да су из Скандинавије, преко Готланда, дошли на подручје доње Висле. После извесног времена те исте Готе налазимо на широком простору између Дњепра и доњег Дунава. Ништа јасније није ни са Србима. Често се спомиње податак о Србима које је, наводно, Ираклије населио недалеко од Солуна, а онда се одједном ти исти Срби нађоше на широком простору на западном делу Балканског полуострва. У оба случаја на почетку имамо релативно мали простор у односу на онај који истој скупини приписујемо не много касније, дакле за оба се везују народи који се за неколико деценија нису могли толико намножити да су били у стању да после једног мањег простора одједном попуне простор огромних размера. Ту свакако нешто није у реду. Или су несигурне наше представе о просторима или о бројности поменутих народа, а можда и о једном и о другом. Није, међутим, искључено да ми у оваквим случајевима заборављамо да одговарајући народи на одређеним подручјима нису морали живети као једини становници, већ измешани са мањим или већим бројем припадника других група, било као господари или као равноправни суседи, или пак као подређени становници. У оваквим случајевима познавање макар и приближне бројности народа који нас интересује много би нам помогло у напору да створимо што јаснију слику збивања и стања у односу на величину простора.

Проблем простора као позорнице историјских збивања необично је значајан.

Као што се зна, представу о просторима који нас интересују стичемо пре свега према описима савременика. О некима од тих савременика знамо врло мало. Суд о њима, о њиховим способностима, као и о вредности њихових података и њихових дела у целини, стичемо углавном према слици коју смо добили реконструишући збивања и стања која су нам описали. Та је слика, на жалост, најчешће веома релативна. Није редак случај да нам писци наводе, на пример, низ река, планина и разних географских површина, а да се ипак не сналазимо или се једва усуђујемо да нешто одређеније тврдимо. Ако уз податке ове врсте наиђемо још и на личности и збивања за које немамо јасније хронолошке одреднице, онда наша немоћ постаје још већа. Жеља да ускладимо догађај са простором и временом и да у тим односима сагледамо и човека претвара се у узалудан покушај. У таквим случајевима истраживачу остаје једино да празнине и нејасноће попуни логичким повезивањем постојећих података, али пошто није сигуран да ли је и сам савременик описао право стање, а његов опис није у стању да упореди са неким другим, лако може да западне у заблуду полазећи од аналогije или од логике чије су премисе можда произвољне, па и закључак у суштини не може бити исправан, већ само формално прихватљив. Невоље су особито тешке при тумачењу спомена река и планина. Зна се да је представа о географском изгледу земље или њених појединих делова стицана вековима, али је тек у наше доба научницима пошло за руком да подробно сагледају њену географску основу и да је прикажу у размери која приближно одговара односима у природи, мада још и данас има делова света чију праву слику не познајемо у свим појединостима. Полазећи од ове чињенице, морамо бити веома опрезни и крајње критични према географским подацима и описима од пре више векова. При овом ваља посебно имати у виду да велику тешкоћу причињава неизвесност да ли се називи планина и река, чија су имена остала непромењена до данас, у свему поклапају са истоименим планинама и рекама данас. Јер у току многих векова могло се десити, као што и има случајева, да су нека географска пространства, или чак и појединачни географски објекти, који су некад имали један назив, током времена добили више назива, или обрнуто — да је више мањих објеката са више назива касније обухваћено једним именом. Ми, на пример, не можемо бити сасвим сигурни шта су све стари писци замишљали под именом Карпати и да ли су добро познавали токове и дужине река које спомињу. Можемо с правом да претпоставимо да је мало ко од писаца, чија су нам дела једини извор сазнања, лично обишао подручја која описује. Сасвим је могуће да географска слика коју нам они пружају потиче из још старијих описа путописаца или трговца, од којих је сваки могао имати посебна интересовања и запажања. Зато је готово сигурно да читајући такве описе морамо имати у виду да у њима има уопштавања, па према томе и погрешног приказивања географске основе историјских токова.

Кад смо већ код уопштавања, потребно је нагласити да је оно уопште једна од честих особина човекових у његовом систему размишља-

ња, у повезивању непознатог са познатим. Човек је склон да у неким случајевима у сферу познатог укључи и нешто што није проверено. Понекад то чини из подсвесне жеље да истакне себе, понекад зато што му се на основу оскудних података о том непознатом чини да то непознато мора да изгледа онако као што га он замишља. Та уопштавања постоје готово у свим сферама људског интересовања. Њих има доста и у односу на географско приказивање већих или мањих простора као позорница човекове историје. Врло је вероватно да су и појмови као што су, на пример, Германија, Сарматија и Скитија настали на сличан начин, да су их каснија поколења према неким ранијим описима прихватала као реалну слику, а да је стварно стање било сасвим другачије. У науци постоји још увек велика неизвесност око настанка и временских и просторних односа горњих подручја. Сасвим је могуће да овде тешкоће у извесном смислу постоје и због уопштавања, због недовољног разграничења како у односу на простор, тако и у односу на време када се који појам јавља и са које стране. У вези с овим настало је и уопштавање у односу на етничке групе које се на наведеним просторима спомињу. О Германима, Сарматима и Скитима влада у науци велика неизвесност можда делимично и из разлога што поменути појмови нису довољно разјашњени, нити су њихови простори прецизније разграничени. Данас се већ увелико сумња да су у тзв. Германији живели само германски народи, као што се сумња да су Сармати постојали као јединствена етничка група. Не треба много подвлачити какве све заблуде произлазе услед неизвесности ове врсте.

Но, у вези са простором, особито у истраживању даље прошлости, наилазимо и на тешкоће друге врсте, везане опет за географску припадност народа које проучавамо. Наиме, познато је да је приказивање земље хиљадама година представљало велики проблем географима и картографима. Вековима се није знало какав је облик земље, а онда, кад се то наслутило, или кад је готово сасвим утврђено, прошло је опет много времена док су проучени општи облици копна и мора, а затим и њихова пространства и узајамни односи. За све то време научници нису престајали да свет приказују онако као што су га видели и познавали. Наравно, њихове представе биле су веома уопштене и оскудне. Ипак, док су познатији делови копна и мора релативно брзо добијали на картама свој општи изглед, вековима су готово непремостиве тешкоће представљале размера и оријентација. Недостајали су инструменти којима би се могло постићи да се свет прикаже у малом обиму а да се из њега може ипак без тешкоћа сазнати његова величина у природи. Исто тако, веома је тешко било оријентисати објекте на копну и мору и приказати их на истом правцу и у истом односу као и у природи, наравно опет у одговарајућој размери. Тешкоће у том погледу биле су толико велике да се чак и на неким картама новијег времена налазе одступања која су могла чинити, и чине и данас, сметњу при употреби карте.

Сви ови недостаци у приказивању облика и величине земље стварали су тешкоће и при одређивању географских положаја разних збивања и стања у историји појединих народа. Непрецизне географске представе онемогућавале су тачније приказивање положаја појединих

догађаја. Уопштена и нејасна географска основа историјских збивања ослањала се углавном на истакнутије објекте у природи, на веће и значајније планине, реке, језера, равнице, пустиње и сл. Међутим, такав приказ ствара велике тешкоће при реконструисању историјских токова и стања. Јер истраживачи, ако не воде довољно рачуна о свим околностима у којима је догађај настао и завршио се, могу лако географску основу разних збивања и стања или превише да сузе, или сувише да прошире, а то је већ упадљиво одступање од правила да се при реконструисању прошлости хронолошки и просторни оквири морају подударати.

При сваком настојању да се изворни подаци схвате и прикажу што верније и у времену и у простору, посебну тешкоћу ствара уопштено приказивање планина и река било као граничних обележја, или као подручја одређених догађаја. На пример, будући да за најранију историју Словена немамо никакве јасније описе географских положаја појединих племена, већ само спомене неколико већих река, као што су Дњепар, Дњестар, Висла, Дунав, Одра и Лаба, западамо у велику невољу размишљајући да ли је писац, при спомену тих река, мислио на њихове целе токве или само на поједине делове, или да ли је у неким случајевима мислио на поједине делове, а у неким на целу дужину. Не треба, међутим, много наглашавати колико је за поједине фазе у историји важно знати на који се део реке односи одређено збивање или стање. У оваквим случајевима, за многе наше закључке готово пресудну улогу има размера. Свака од споменутих река дуга је неколико стотина километара, а неке и више од хиљаде. Ако нам историјски извор спомиње било коју од њих као границу подручја, а не пружа уз то никакву ближу одредницу, ми, руковођени одређеним схватањима и методама приказивања стања и збивања, обично узимамо у обзир целу дужину реке или бар њен највећи део. При том можемо да заборавимо, ако је у питању једно или неколико мањих племена, да је, с обзиром на вероватну малу бројност људи у племену, немогуће да се у лато време та етничка скупина пружала на простору дугом стотинама километара. Тешкоћа ове врсте има много. Зато, при покушају реконструисања далеке прошлости, не треба губити из вида да су стари писци, ако су своја казивања састављали према постојећим картама, без мере и без добре оријентације, можда и нехотице свет замишљали у несразмерно малом обиму. То је један феномен који и данас постоји, чак и код образованијих људи. Чињеница да се земља или поједини њени делови приказују углавном у размери која може да пружи слику целине и нехотице код посматрача изазива утисак малог простора или даљина које се брзо и лако могу савладати. Чини нам се као да нам је цео свет под руком. И ако не водимо рачуна о томе колико је пута однос у природи умањен на карти, можемо лако стећи сасвим погрешну представу о стварним удаљењима и површинама, па, према томе, и о могућности и времену трајања ових или оних догађаја. Тај утисак је могао имати и давнашњи писац ако је према оскудним картама описивао стања и збивања. Ако је, на пример, приказујући догађаје у Панонији, располагао картом на којој су биле уцртане само главне реке и планински венци Карпата, и све то у некој произвољној размери, свакако знатно

умањено, лако се могло десити да је догађаје и стања описивао под утиском привидне близине. Кад ми данас читамо те описе, имајући у виду стварна удаљења, разумљиво је што се тешко сналазимо, јер нам недостају многе појединости, и фактографске и географске природе, неопходне за усклађивање стања са временом и простором. Врло је могуће да је веома дуго непостојање одговарајућих карата условљавало уопштавања не само у односу на географске објекте већ и на етничке скупине. Убележавани су важнији објекти и најутицајније групе племена, у оно време можда и најмногољудније или војнички најјаче. То у очима каснијих истраживача може да изазове утисак као да на том простору није тада било и других група, чија имена ко зна из којих разлога нису споменута, те их ми из незнања или изостављамо, или их смештамо тамо где им уопште није место. Најтеже је што за прве векове наше ере, а поготову раније, немамо систематских детаљних описа земаља и народа, нити има историја које би нам потпуније приказивале како су и где текли догађаји у време када се, на пример, у току пропадања Римског Царства битно мењала политичка карта Европе.

Из ових разлога, као и неких других, који овде нису споменути, истраживачи далеке прошлости појединих народа морају настојати, пре свега, да према постојећим изворима проникну у дух времена које истражују, да се упознају, колико је могуће подробније, са степеном знања хроничара датог времена о географској основи догађаја које приказује. Настојећи да осетимо дух времена које нас интересује, врсте и степен достигнућа у области материјалне и духовне културе, морамо покушати да сагледамо и мерила људи онога времена при избору стања и збивања која описују, да уочимо, на пример, да ли хроничари и писци разликују важно од неважног, да проценимо како се односе према изворима које користе, а како, пак, виде и тумаче догађаје и стања која описују као савременици. У свему овом, од значаја је да сазнамо и колико је хроничар пристрасан или објективан, каквим језиком пише и како је компоновао своје дело. Све је то веома важно кад приступамо анализи извора и кад процењујемо да ли је писац настојао да нам пружи што потпунију слику свога времена, или да ли је уопште и био у могућности да своје време види у пуном садржају и у ширим размерама. Од тога веома много зависи колико му можемо веровати и шта све и у ком правцу треба истраживати да би се, по могућности, слика коју нам је приказао допунила још неким појединостима, до којих морамо доћи на другом месту и можда на други начин.

Зато, тек кад се на тај начин проучи све или највећи број појединости које нам могу пружити што потпунију хронолошку и просторну слику једног историјског раздобља, приступамо покушају да прикупљене садржаје прикажемо картографски, настојећи тако да што рељефније, сликовитије, реконструишемо жељено стање. ОDMAH, међутим, ваља рећи да је посао много сложенији него што би се на први поглед могло рећи. За историјску карту није довољно прикупити само податке о границама, врсти становништва, распореду и хронологији збивања, достигнућима у области материјалне и духовне културе и сл., већ треба настојати да се што је могуће боље и верније прикажу и остали услови у којима је стваран одређени облик државног уређења и друштва-

них односа. Врло је пожељно да историјска карта за дато време одражава и врсте и распоред привредних култура, врсте, број и распоред насеља, саобраћајнице и средства комуникација, биљни и животињски свет, хидрографску мрежу, климатске погодности и све друго што је могло утицати на облике и начин живота и стварати услове за ова или она достигнућа у области материјалне и духовне културе.

Будући да тежимо што потпунијој слици у овом правцу, јасно је да на изради историјске карте морају учествовати истраживачи разних струка. Сам историчар није то у стању. Са грађом сакупљеном на овај начин и приказаном на карти која може да буде компонована према намени која се жели, историјска карта постаје својеврсна студија која својим особеним изражајним средствима може да прикаже све фазе у развоју одређеног простора и живота на њему. Са брижљиво сакупљеном, проученом и на стручан начин приказаном грађом она постаје и сама једна врста извора сазнања и као таква она је, истовремено, и незаменљиво средство у нашем настојању да стекнемо што потпунију представу и о свом времену и о времену које је далеко од нас. Од наших људи још је Захарија Орфелин говорио: да бисмо савршено разумели историју, нужно је знати географију и имати географске цртеже, тј. карте које показују места где се шта десило, а треба знати и хронологију, науку о времену. Дакле, још средином XVIII века Орфелин је схватио да се историја не може правилно схватити ако човек, простор и време нису приказани у узајамној повезаности.

Реља Новаковић

DIE ZEIT, DER RAUM UND DIE KARTE BEI DER ERFORSCHUNG DER HISTORISCHEN WAHRHEIT

Die Hauptaufgabe des Forschers der historischen Ereignisse und Zustände in der näheren und weiteren Vergangenheit besteht in der möglichst treuen Wiedergabe und Rekonstruktion der historischen Vorgänge und Bahnen, in der Vorführung einzelner Phasen, indem er ihren ursächlichen Zusammenhang beachtet und bei dieser Darreichung ein Bild anbietet, welches nach seinem Inhalt im vollen Grade dem echten Zustand der damaligen Zeit entspricht. In diesen Streben muss der Forscher ständig im Auge halten, dass nichts und nimmer ausser der Zeit und des Raumes geschehen kann. Es bedeutet dass der Geschichtsschreiber sehr gut aufzupassen hat, um in seiner Vorzeigung alle historischen Begebenheiten und Zustände, wie auch alle Persönlichkeiten, die er bei der Rekonstruktion in Acht nimmt, stets in einer solchen Umgebung, welche zur Zeit die er beschreibt existierten, vorzustellen. Nichts darf aus der gegebenen Zeit und des gegebenen Raumes ausgerückt werden, denn falls wir es getan hätten, wäre das erhaltene Bild unreal und der historische Verlauf unklar geblieben.

Es ist nicht leicht solche Ansprüche zu befriedigen. Bei dem Mangel von Quellen es fällt dem Historiker schwer den Stamm eines Volkes zu bestimmen, oder seinen räumlichen Bewegungen manchmal viele tausende Kilometer zu folgen. Aber der Raum darf nicht vernachlässigt werden, falls wir den Wunsch haben genau fest zu stellen, was alles auf die Entwicklung der Sprache, der Religion, der Sitten und auf die verschiedenen Gattungen der

materiellen Kultur einen Einfluss hatte. Deshalb ist es erforderlich uns für die Zeit, verbracht in gewissen Gebieten und für die Nachbarn, in wessen Nähe der Stamm lebte, zu interessieren. Der gegenseitige Einfluss ist von grosser Bedeutung für die Beziehungen und für die Evolution.

Im Zusammenhang mit dem Aufenthalt und der Bewegungen der Stämme und Völker stellt sich die Frage des Antagonismus oder der Toleranz zwischen verwandten Stämmen oder Gruppen von einem verschiedenen Ursprung. Dieses Problem ist besonders bedeutend, falls es sich von Beziehungen zwischen Germanen und Slawen handelt.

Wenn wir aus irgend einem Grund die Erforschung des Raumes und der Zeit antreten, müssen wir uns von einem oberflächlichen Bringen der Urteile und von Verallgemeinerungen hüten. Wird in den Quellen über Flüsse, Berge und Täler berichtet und wird dabei dieses oder jenes Volk erwähnt, haben wir uns genau zu überzeugen, ob die, in Frage kommenden Gruppen, tatsächlich an den Ufern eines gewissen Stromes oder in der Nähe einer gewissen Bergkette in der Zeit gelebt haben, weil es von grosser Bedeutung ist. Wir dürfen nicht einzelne Gruppen dort-hin stellen, wo sie niemals gewesen sind. Falls es sich um grosse Flüsse und lange Bergketten handelt, müssen wir die Raumverhältnisse genau prüfen und sie mit der wahrscheinlichen Zahl der Bevölkerung des gewissen Stammes oder Volkes vergleichen.

In diesem Bestreben so genau wie möglich die Zeit und den Raum gleichzusetzen, gehört es unserer ersten Aufgabe die Natur der Behauptungen der Quellen über welche wir verfügen, genau zu prüfen. Es ist zweifellos dass die Möglichkeit in die Ansichten des Schreibers über die Zeit in der er lebte, in seine Kenntnisse und seine Auffassung des Raumes, die er uns vorstellt durchzudringen eine grosse Bedeutung für uns hat. Zweifellos ist auch für uns sehr wichtig festzustellen, ob er geneigt war die Zustände zu generalisieren, oder trachtete er uns das Bild des Zustandes oder der Ereignisse möglichst genau zu beschreiben. In diesem Sinne wäre es von grosser Bedeutung zu erfahren, ob der Historiker selbst Augenzeuge der Ereignisse war, oder hat er uns nur die Aussagen anderer Personen übergetragen, was unsere Arbeit stark erschwert hätte; wir müssten uns dann die Frage stellen: von welcher Natur sind eigentlich seine Quellen?

Kurz gefasst, in unserem Streben den gewünschten Zustand in gewisser Zeit und im gewissen Raum wieder zu stellen, müssen wir alle Einzelheiten berücksichtigen, denn von ihnen hängt es ab, ob das wieder aufgebaute Bild tatsächlich die echten Zustände und Ereignisse in der näheren oder weiteren Vergangenheit treu wiedergab.